

УКРАЇНА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ СЬОГОДЕННЯ: В ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

МОНОГРАФІЯ

Україна на теренах історії:
від минулого до майбутнього

Держава та громадянське
суспільство України
в пошуках найоптимальнішої
моделі функціонування:
політико-правові аспекти

Економічний потенціал
українського соціуму:
сьогодення та перспективи

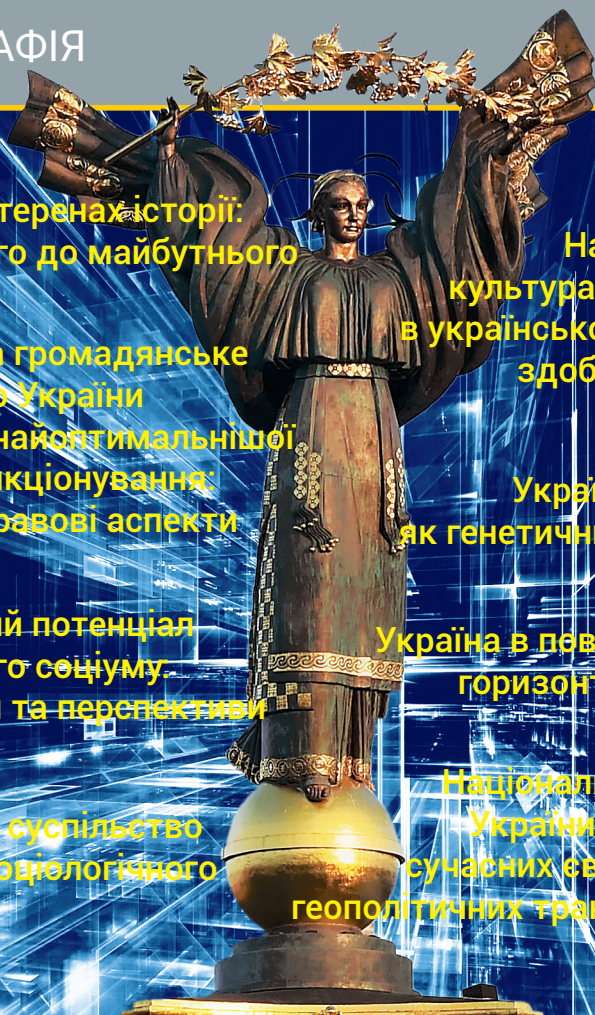
Українське суспільство
як об'єкт соціологічного
аналізу

Наука, освіта,
культура, мистецтво
в українському соціумі:
здобутки та мрії

Українська мова
як генетичний код нації

Україна в піввоєнний час:
горизонти розвитку

Національна безпека
України в контексті
сучасних європейських
геополітичних трансформацій

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

**УКРАЇНА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ
СЬОГОДЕННЯ:
В ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОЇ
МОДЕЛІ РОЗВИТКУ**

Монографія

Харків
«Право»
2026

Авторський колектив:

Бившева Л. О., кандидат економічних наук, доцент; *Бобело В. С.*; *Волошина О. О.*, кандидат економічних наук, доцент; *Зеркіна О. О.*, кандидат економічних наук, доцент; *Комарницька І. І.*, доктор юридичних наук, професор; *Мельник О. А.*, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник; *Мошноріз М. М.*, кандидат філологічних наук; *Павлюх М. В.*, кандидат наук із соціальних комунікацій; *Палагута В. І.*, доктор філософських наук, професор; *Радомська Л. А.*, кандидат філологічних наук, доцент; *Требін М. П.*, доктор філософських наук, професор; *Фоміченко І. П.*, кандидат економічних наук, доцент; *Федосенко М. Б.*; *Шабат-Савка С. Т.*, доктор філологічних наук, професор

Рецензенти:

М. А. Козловець – доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України (Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Ю. А. Пономаренко – доктор юридичних наук, професор (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого);

В. Ф. Смоляннюк – доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України (Військова академія імені Євгенія Березняка)

*Рекомендовано до видання вченою радою
ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики»
(протокол № 1 від 15 січня 2026 р.)*

Україна перед викликами сьогодення: в пошуках оптимальної моделі розвитку : монографія / [І. І. Комарницька, О. А. Мельник, В. І. Палагута та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. – Харків : Право, 2026. – 290 с. – DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178759315>.

ISBN 978-617-8759-31-5

Колективну монографію присвячено дослідженню українського соціуму крізь призму сучасних викликів. Українську державу та громадянське суспільство розглянуто в контексті історичних, філософських, економічних, політологічних, соціологічних, правових та інших аспектів. Проаналізовано сучасний стан і перспективи розвитку української науки, освіти, культури, мистецтва, людини як їх носія. Особливу увагу приділено українській мові як генетичному коду нації, горизонталі розвитку українського соціуму в повсякденний час.

УДК 070+14+159.9+33+34+63+74+81+82+93/94

© Комарницька І. І., Мельник О. А.,
Палагута В. І. та ін., 2026

© ГО «Аналітичний центр сучасної
гуманітаристики», 2026

ISBN 978-617-8759-31-5

Зміст

Розділ 1

Україна на теренах історії: від минулого до майбутнього

1.1. Історична пам'ять як інструмент деколонізації українського духу (Бобело В. С.).....	5
Список використаних джерел.....	36
1.2. Поняття «преса для жінок», «жіноча преса» та «жіноче часописьменство» польської жіночої періодики у Східній Галичині (1840–1939 (Павлюх М. В.).....	39
Список використаних джерел.....	47
1.3. Трансформація польських жіночих видань у Східній Галичині (1840–1939): від салоно-розважальних до ідеологічних часописів (Павлюх М. В.).....	47
Список використаних джерел.....	55

Розділ 2

Держава та громадянське суспільство України в пошуках найоптимальнішої моделі функціонування: політико-правові та економічні аспекти

2.1. Неоліберальна гегемонія та криза сучасного соціального розвитку (Палагута В. І.)	56
Список використаних джерел.....	77
2.2. Антикорупційні дії в Україні під час воєнного стану (Комарницька І. І.).....	79
Список використаних джерел.....	90
2.3. Трансформація економічного потенціалу українського соціуму: воєнні реалії та перспективи розвитку (Волошина О. О., Бившева Л. О., Фоміченко І. П.).....	92
Список використаних джерел.....	107

Розділ 3

Наука, освіта, культура, мистецтво в українському соціумі: здобутки та мрії

3.1. Психологія історії творення особистості в суспільстві (Мельник О. А.).....	109
Список використаних джерел.....	128

3.2. Вплив мистецтва та дизайну на соціальну свідомість (Федосенко М. Б.).....	129
Список використаних джерел	143

Розділ 4

Українська мова як генетичний код нації

4.1. Поетичний ідіостиль Костянтини Малицької в контексті синтаксичної фігуральності й української ідентичності (Шабат-Савка С. Т.).....	146
Список використаних джерел	166
4.2. Лірика та ліро-епіка С. Черкасенка: міфолоклорні відображення (Мошноріз М. М.)	168
Список використаних джерел	192
4.3. Іменники-юкстапозити української термінології з рівноправними компонентами (Радомська Л. А.).....	193
Список використаних джерел	209

Розділ 5

Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій

5.1. ОБСЄ в архітектурі європейської безпеки (Требін М. П.)	211
Список використаних джерел	241
5.2. «Дилема безпеки» в сучасному турбулентному світі (Требін М. П.)	244
Список використаних джерел	261
5.3. Селективне управління ринками зернових і хлібних продуктів як інструмент забезпечення продовольчої безпеки та повоєнного відновлення України (Зеркіна О. О.).....	265
Список використаних джерел	285

Авторський колектив	288
----------------------------------	-----

- france3-regions.franceinfo.fr/nouvelle-aquitaine/dordogne/perigord/soldat-et-artiste-en-ukraine-max-retrouve-son-art-en-france-le-temps-d-une-permission-2959994.html.
13. Jandrić P., Lacković N. Visual Cultures and Education. *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory* / Peters M. A. (ed). Singapore: Springer, 2018. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-287-532-7_677-1.
14. Kasianova D. Evil Art: War Posters by Ukrainian Designers. *Bird in Flight*. 10.03.2022. URL: <https://birdinflight.com/en/plitka/20220310-ukrainian-posters.html>.
15. Kot S., Mozolevska A., Polishchuk O., Stodolinska Y. The Discursive Power of Digital Popular Art during the Russo-Ukrainian War: Re/Shaping Visual Narratives. *Arts*. 2024. Vol. 13, Issue 1. 38. DOI: <https://doi.org/10.3390/arts13010038>.
16. Results of the Social Poster Competition «Mental Health». *Kyiv National University of Technologies and Design*. 25.04.2024. URL: https://en.knutd.edu.ua/events-and-publications/news/16942/?utm_source=chatgpt.com.
17. Soreanu C. The culture of visuals and the visuals of culture. *Culture and arts in the context of world cultural heritage*. Klironomy. 2022. Issue 2 (5). P. 7–17. DOI: 10.47451/art2022-05-01.
18. Stern E. Decolonizing Design: Ukraine's Fight for Visual Identity. *Print Magazine*. 09.12.2024 URL: <https://www.printmag.com/culturally-related-design/decolonizing-design-ukraine-fights-for-visual-identity/>
19. Street Art for Ukraine. *Street Art Utopia*. 24.02.2025. URL: <https://streetartutopia.com/2025/02/24/street-art-standing-with-ukraine/>
20. Ukrainian Wartime Posters. URL: <https://www.ukrainianposter.com>.
21. Zihanshyna A. An art project about the war in Ukraine was presented at Lviv Polytechnic. *Lviv Polytechnic National University*. 31.05.2022. URL: https://lpnu.ua/en/news/art-project-about-war-ukraine-was-presented-lviv-polytechnic?utm_source=chatgpt.com.

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ГЕНЕТИЧНИЙ КОД НАЦІЇ

4.1. Поетичний ідіостиль

Костянтини Малицької в контексті синтаксичної фігуральності й української ідентичності

Шабат-Савка Світлана Тарасівна

доктор філологічних наук, професор

завідувач кафедри сучасної української мови

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Антропоцентричні тенденції лінгвістики ХХІ ст. детермінують появу низки мовознавчих студій, спрямованих на дослідження ідіостилю письменника, на аналіз соціокультурних та екзистенційних вимірів його мовомислення, інтерпретацію творчих задумів та експлікацію інтенцій, що вербалізуються в тексті, у системі різнорівневих мовних засобів, у тих або тих дискурсивно-жанрових виявах української мови. Як слушно зазначає В. Кононенко, «вивчення образу особистості через її інтелектуальні, когнітивні й креативні характеристики в їхніх лінгвокультурологічних реалізаціях визначило проблематику постаті автора художнього тексту як психотипу й водночас – як носія індивідуального мовомислення»¹.

У вітчизняному мовознавстві окреслено спектр різноспрямованих підходів до вивчення ідіостилю письменника: від аналізу лексичних, фразеологічних, граматичних особливостей різножанрових текстів українських авторів до систематизації художньо-стильових параметрів

¹ Кононенко В. І. Текст і образ: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2014. С. 64.

їхнього мовлення, дослідження індивідуальної мовотворчості крізь призму новітніх наукових парадигм (комунікативної, лінгвокогнітивної, лінгвопрагматичної, соціокультурної), що забезпечує можливість цілісної реконструкції образу автора як основного суб'єкта текстової комунікації. У цьому ракурсі особливої ваги набуває міждисциплінарний характер філологічних студій, який поєднує традиційні лінгвістичні методи з інструментарієм суміжних гуманітарних наук (Ф. Базевич, М. Вінтонів, А. Загнітко, Ю. Зоріна, Н. Кондратенко, В. Кононенко, Л. Марчук, Г. Ситар, М. Степаненко та ін.) і дає змогу виявити домінантні риси ідіолекту, специфіку мовної свідомості митця та його ціннісних орієнтирів у культурно-історичному просторі. Актуалізований у працях сучасних дослідників синергетичний підхід удоступнює розгляд ідіостилу письменника як відкритої, нелінійної, динамічної системи, що перебуває в постійному розвитку та взаємодії з соціокультурним середовищем (С. Бибик, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленко, В. Калашник, У. Кемінь, О. Кравцова, Г. Морараш, Н. Сологуб, С. Шабат-Савка, Н. Шатілова та ін.). Отож багатоаспектне дослідження письменницької ідіостилистики відкриває ширші горизонти для студіювання індивідуально-авторської картини світу письменника, пізнання його життєвої системи координат та сугестивних проєкцій на людину.

Ідіостиль – це унікальна, логічно вибудована і чітко впорядкована система лінгвістичних ресурсів, що вирізняє мовлення одного автора від іншого й охоплює як різнорівневі мовні засоби, так і світобачення письменника, його духовність, етнокультуру, ментальність та життєві константи. Особливо суголосною з викликами та ціннісними орієнтирами сьогодення є мовотворчість Костянтини Малицької – письменниці, учительки, громадської діячки кінця XIX – початку XX ст., знакової постаті в українській культурі, яка послідовно утверджувала національну ідентичність, плекала рідну мову та історичну пам'ять. Її літературна й громадська діяльність була спрямована на збереження духовних основ народу, формування патріотичних ідеалів, підтримку українського слова як етномаркера культурного коду нації. У праці «Виховниця поколінь Константина Малицька: громадська діячка, педагог і письменниця», що видана в Торонто (1965), зазна-

чено: «Ми знаємо Константину Малицьку – Віру Лебедову як улюбленицю маленьких читачів. Знаємо її, як незрівняну виховницю, що з ранніх літ різьбила характери дітей – та гартувала їх у почутті обов'язку праці для свого рідного на роду. Знаємо її як невтомного будівничого нашого життя, повного запалу й віри в успіх роботи. Знаємо її як непохитного борця за права людини на всіх відтинках боротьби, яку зводив у наш трагічний час український нарід. Боротьба за мову, за школу, за землю (селянські штрайки), за право (вибори), за університет. Сецесія студентів і кривавий крик пімсти за пролиту кров в 1908 р. – і трагічні події після 1918 року від жакливой смерти жінки в мурах темниці по масові суди – всі ці події закріпила вона словом»¹.

У своїй художній спадщині письменниця вміло поєднувала філологічну майстерність із глибоким морально-етичним змістом, творила сюжети й образи, що віддзеркалювали світоглядні цінності українства, відображали духовну й культурну ідентичність Її постать – зразок, гідний «наслідування ідейної людини, повної посвяти і любови до свого народу»². Глибину патріотичних почувань представлено в одній із найкращих поезій Костянтини Малицької «Чом, чом, чом, земле моя», яка звучить неймовірною мелодією, що її написав Денис Січинський, у серці кожного українця, безмежно залюбленого і закоханого в рідну землю. Риторичні конструкції «Чом, чом, чом, земле моя, так люба ти мені, так люба ти мені? Чом, чом, чом, земле моя, чарує так мене краса твоя?» (с. 17)³ – це емоційно напружені звертання до рідної землі, які вияскравлюють зв'язок людини з Батьківщиною, з рідним краєм. Вони надихають, підносять дух і зміцнюють віру. У кінцевій частині вірша авторка дає відповідь: «Тут, тут, тут діти твої пролили кров свою за віру й свободу!», що транслює емоції від особистого захоплення до загальнонаціональ-

¹ Виховниця поколінь Константина Малицька: громадська діячка, педагог, письменниця. Торонто: Накладом Світової Федерації Українських жіночих Організацій, 1965. С. 33.

² Там само. С. 6.

³ Тут і далі в дужках подаємо ілюстративний матеріал за виданням: Малицька К. Чом, чом, земле моя / упорядкув., прим. та наук. ред. О. М. Івасюк, В. Є. Бузинської. Чернівці: Букрек, 2015. 520 с.

ного патріотизму. Висока поезія Костянтини Малицької плекає гордість і повагу до своєї землі, сприяє вихованню патріотичних почуттів. Однак дослідники життєпису Костянтини Малицької справедливо стверджують, що «найменше сказано в споминах про К. Малицьку як письменницю. Усі авторки приймають літературну постать Віри Лебедової як існуючий факт і відмічують лиш її велику популярність загальновідомої дитячої письменниці»¹, що, зрозуміло, розширює можливості для нових наукових студій та скрупульозних досліджень її ідіостилу в царині поезії, прози, епістолярію.

Поетична спадщина Костянтини Малицької – це художньо й естетично довершені твори, у яких виразна суб'єктоцентричність та автобіографічність органічно поєднуються з підтекстом, з адекватним утіленням комунікативних інтенцій. За нашими спостереженнями, її вірші наскрізь афористичні, пронизані патріотизмом, емоційною силою й духовною щирістю, адже торкаються найпотаємніших струн людської душі. Осердя поетичного дискурсу К. Малицької формує самовіддана любов до всього рідного, українського, що постає морально-етичною домінантою її творчості, сприяє формуванню духовності кожного українця і навіть сьогодні, у складних реаліях жорстокої російсько-української війни, зміцнює нашу внутрішню силу й непохитну віру в перемогу України.

Письменницький мовостиль Костянтини Малицької постає як релевантний континуум, у межах якого взаємодіють мовні, культурні та когнітивні чинники, що в комплексі вибудовують неповторний художній світ авторки, визначають її посутнє місце в літературному процесі. Як зазначають О. Івасюк та В. Бузинська, мова творів Костянтини Малицької «служує яскравим свідченням індивідуального світобачення і світосприймання самої письменниці. Крім того, маємо унікальну можливість простежити за тим, якими ознаками характеризувалася українська мова у період, означений рамками кінця XIX – початку XX століття. Суть цих характеристик, безперечно, виходить за межі виключно лінгвістичних дефініцій та розкриває перед читачем багату палітру естетичних, культурних, психологічних,

¹ Виховниця поколінь Константина Малицька: громадська діячка, педагог, письменниця. С. 110.

інтелектуальних, чуттєвих і цілого ряду інших маркерів духовного світу інтелігенції того часу»¹. І всі ці маркери, зрозуміло, впливають «на формування національної самосвідомості, етнокультурної картини світу і логіки етносу, що сприяє збереженню етнокультурної ідентичності»².

Безперечно, поетика Малицької увиразнює глибинний зв'язок зі світоглядними цінностями українства. Її самобутній мовостиль утілює естетику світобачення народу, створює багатоплановий простір значень, у якому індивідуальний голос гармоніює з колективним культурним досвідом. Саме непересічні мовні особистості, на думку С. Єрмоленко, володіють талантом, інтуїцією відчувати колективний досвід у сприйманні естетичної природи слова й трансформувати його «в такі мовні форми, які й за природою творення, й за характером сприйняття постають як мовно-естетичні знаки національної культури»³.

Індивідуальний стиль (ідіостиль) письменника виявляється насамперед в його текстах як продуктах цілісної вербально-мовленнєвої діяльності, у системному й вибірковому поєднанні різнорівневих мовних засобів, що його детермінує інтенція, естетичні настанови і світогляд. Така унікальна організація ресурсів мови забезпечує впізнаваність митця і вирізняє його серед інших представників красного письменства, засвідчуючи своєрідність творчої манери й авторського почерку.

Ідіостиль «завжди є творчим виявом загальнонародної мови»⁴, проте він органічно й нерозривно пов'язаний із лінгвоментальністю письменника, оскільки саме у творчості митець репрезентує власну модель світу, індивідуальний спосіб осмислення дійсності та характерну для нього манеру вербалізації явищ людського буття. Л. Ставицька переконливо зауважила, що «ідіостиль письменника, включаючи в себе ідіолект, виявляється в мовній і комунікативній ком-

¹ Малицька К. Чом, чом, земле моя. С. 11.

² Косович О. Мова та національна ідентичність: монографія. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2019. С. 143–144.

³ Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. С. 358–359.

⁴ Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича : монографія. Київ; Дніпро; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999. С. 17.

петенції, усвідомленому виборі засобів спілкування, мовному чутті і смаку»¹.

Цілком логічно ідіостиль письменника постає як мовне втілення його індивідуально-авторської картини світу², у межах якої органічно взаємодіють традиційні та okazіональні компоненти, загальномовні й індивідуально-метафоричні форми, що забезпечують цілісність, упізнаваність і художню своєрідність дискурсу, дають змогу читачеві зануритися в неповторний письменницький світ образів, емоцій, оцінок та інтенцій.

Вивчення ідіостиллю передбачає аналіз різнорівневої вербалізації авторської інтенційності, проте найчастіше його осмислюють у зв'язку із синтаксичною організацією текстів, «із тією сферою, де переплаваються чужі голоси, де найяскравіше відтворюється уснорозмовне мовлення, де розкриваються широкі можливості виявлення суб'єктивно-оцінної семантики індивідуального стилю»³. Йдеться про синтаксичні одиниці, які, з одного боку, є загальноприйнятими конструкціями – повсякденними засобами людської взаємодії, а з іншого – універсальними одиницями, що виконують функцію репрезентації системи аксіологічних настанов і цінностей суспільства, відтворюють національно-культурну концептосферу мовної особистості та етноспільноти загалом. У такому разі апелюємо до синтаксичної фігуральності – до системи фігурально-риторичних конструкцій української мови (синтаксичних експресем), які підсилюють ключові смисли, маркують індивідуально-авторський спосіб поєднання різнорівневих мовних ресурсів у межах того або того тексту. Саме такі нетривіальні мовно-естетичні засоби вияскравлюють неповторний поетичний світ Костянтини Малицької. Дослідження їх як ідіолектних маркерів дає можливість виявити специфіку письмен-

¹ Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. №4. С. 11.

² Див.: Бирик С. Від історіографії мови художньої прози до кодифікації термінів лінгвостилістики. *Українська мова*. 2018. №4. С. 22–33; Zheltukhina M. Formation of the languages picture of the world by means of influence on languages consciousness. *Oriental Languages and Cultures* / Ed. by I. Gazieva. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2008. P. 22–23.

³ Див.: Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наукова думка, 1982. С. 202.

ницького мовостилю, сприяє лінгвалізації національного коду українців, що, власне, засвідчує актуальність нашої наукової розвідки.

Проблематика синтаксичної фігуральності посідає вагоме місце в сучасному українському мовознавстві. Відомі вітчизняні дослідники (С. Бирик, Н. Бойко, Н. Гушванюк, І. Завальнюк, А. Загнітко, Ю. Зоріна, С. Єрмоленко, В. Калашник, Л. Марчук, Н. Сологуб, О. Тараненко, В. Чабаненко, І. Чередниченко та ін.) докладно вивчали актуальні питання аналізу категорії експресивності, особливості функціонування фігурально-риторичних конструкцій у різних дискурсивно-жанрових формах української мови, у письменницькому мовостилі. Зокрема, у дослідженні авторської ідіостилістики С. Бирик окреслює два підходи: «1) «системно-функціональний – комплексне вивчення мови творів (чи то у проекції на історію української літературної мови, чи то як інтерпретацію естетичної функції мови з урахуванням суспільно-світоглядних орієнтирів автора) або ж конкретного визначального для творчості тексту; 2) рівневий – виокремлення певного рівня мовних одиниць, нерідко домінантного, за яким простежується мовна майстерність письменника»¹. Погоджуємося з українською дослідницею і вважаємо, що рівневий аналіз слугує підґрунтям, важливим етапом комплексного аналізу письменницького мовостилю. У контексті нашої розвідки таким виразним, стилістично вагомим для поетичного ідіостилю Костянтини Малицької є синтаксичний рівень.

На думку В. Калашника, синтаксична організація тексту – визначальний складник «як загальномовної, так і індивідуально-авторської виразності». Індивідуальний синтаксичний почерк, зокрема, становить «сукупність часто вживаних у різних художніх творах, звичних, улюблених, іноді специфічних синтаксичних побудов, що виконують у стилістичній системі письменника певні функції»².

Поетичний дискурс Костянтини Малицької – найбільш репрезентативний спосіб актуалізації її метафорично-образного мислення

¹ Бирик С. Від історіографії мови художньої прози до кодифікації термінів лінгвистилістики. С. 40.

² Див.: Калашник В. С. Людина та образ у світі мови: вибрані статті. Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2011. С. 75.

і художнього світосприйняття. Його унікальність зумовлена передусім оригінальною лексичною сполучуваністю, нетиповими синтаксичними зв'язками та індивідуалізованими синтаксичними конструкціями. На думку Н. Гуйванюк, «поет кожного разу змушує працювати лексичний і граматичний лад мови в режимі неповторності, перетворюючи звичне на незвичне, звичайне на експресивне»¹. У цьому контексті саме експресивний синтаксис постає одним із важливих механізмів формування синергійних процесів, оскільки забезпечує баланс стилістичних, емоційних та смислотвірних компонентів поетичної комунікації. Крім того, він сприяє активізації когнітивної діяльності читача, підсилює ритміко-інтонаційну організацію тексту, відображає індивідуально- авторську парадигму мислення, що робить поетичне висловлення впізнаваним та неповторним.

Українська дослідниця Н. Гуйванюк створила концепцію різнорівневих експресем – фонетичних, лексичних, фразеологічних, словотворчих і граматичних, розглядаючи експресему в контексті лінгвостилістичної системи як мовленнєву одиницю, що виконує експресивно-стилістичні функції й поєднує «в собі власне лінгвістичне значення з емотивним, аксіологічним, волюнтативним, естетичним, художньо-образним, оцінним тощо»². Підтримуючи означену концепцію, зауважимо, що синтаксичні експресеми – це такі фігурано-риторичні конструкції, які «мають естетичні, емоційно-оцінні та експресивні потенції, ефективно впливають на увесь когнітивно-ментальний комплекс людини, його свідомість, духовне сприйняття, почуття, на відміну від загальноприйнятих синтаксичних конструкцій»³.

Сучасна лінгвістика витлумачує фігурано-риторичні конструкції як релевантні мовні засоби, що забезпечують експресивність тексту і впливають на його естетичну цінність; як експресивно ви-

¹ Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст: вибр. праці. Чернівці: Чернівець. нац ун-т ім. Ю. Федьковича, 2009. С. 462.

² Гуйванюк Н. В. Особливості розмовного синтаксису у творах Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць / наук. ред. Б. Бунчук. Чернівці: Рута, 2009. Вип. 475–477: Слов'янська філологія. С. 91.

³ Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці: «Букрек», 2014. С. 262.

ражальні, тропеїчні мовні одиниці, що слугують «прикрасою мовлення»¹, «оздобленням тексту»² і детермінують поетичний ідіолект; як потужні інструменти, які письменник свідомо використовує для досягнення конкретних комунікативних цілей, для створення сугестивних проєкцій, низки образів та асоціацій, що впливають на підсвідомість читача – адресата мовлення. Власне, синтаксичні експресеми порушують «звичайний» лінійний порядок побудови висловлення, адже вони не тільки естетично прикрашають текст, а й структурують та організовують його, виокремлюючи змістові центри та інтенційні домінанти, сугестуючи ті або ті смисли, оцінки та емоційні настанови.

Синтаксична фігуральність – це поняття, що позначає сукупність синтаксичних засобів і фігур, спрямованих на створення образно-експресивного ефекту поетичного дискурсу, свідоме відхилення від стандартних синтаксичних норм і правил, що допомагає виразити емоції, поглибити думку та створити унікальний стиль. Той або той автор навмисно порушує норми, щоб досягти певної мети: увиразнити думку, створити ритм, привернути увагу читача, надати тексту урочистого чи, навпаки, невимушеного тону. Парцеляція, інверсія, сегментація, окличність, питальність – синтаксичні експресеми, які інтенсифікують емоційно-експресивне забарвлення висловлення, надають йому інтонаційної виразності, естетичної наснаги та комунікативної динаміки, увиразнюють **експресивність** як «властивість мовних одиниць підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного увиразнення мови»³.

Система різнорівневих мовно-виражальних засобів експресивізує поетичний дискурс, маркує почерк письменника, засвідчує його самотність та своєрідність. Як зазначає С. Єрмоленко, «вислів «письменник вибирає мовні засоби» умовний, адже майстер слова мислить

¹ Див.: Білецький А. О. Про мову і мовознавство : навч. посібник для студентів філол. спец. вищ. навч. закладів. Київ: «АртЕк», 1997. С. 196.

² Див.: Калашник В. С. Людина та образ у світі мови: вибрані статті. С. 307.

³ Єрмоленко С. Я. Експресивність. *Українська мова: енциклопедія* / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. С. 170.

саме через ті, а не інші мовні структури, створюючи в уяві індивідуальні художні образи»; власне, ідіолект – це «сукупність мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших»¹.

Отож ідіолект оприявнює унікальні лінгвістичні ознаки (засоби, маркери, прийоми), що індивідуалізують мовлення конкретного письменника й репрезентують цілісну картину його дискурсивної окремішності. Треба сказати, що ті або ті фігурально-риторичні конструкції (риторичні діалоги, звертання, запитання та оклики, антитези, повтори, порівняння, періоди, номінативні та еліптичні конструкції) моделюють емоційно-чуттєву сферу мовної особистості, актуалізують ключову інформацію, впорядковують структуру поетичного висловлення, забезпечують його риторичну та естетичну насиченість.

Синтаксичні експресеми відіграють важливу роль у формуванні ідіолекту Костянтини Малицької, адже вони надають мовленню емоційного забарвлення, естетизують поетичний дискурс. Їхнє функціонування, на відміну від загальноприйнятих синтаксичних конструкцій, пов'язане з вербалізацією інтенцій естетичності – прагненням автора як основного суб'єкта текстової комунікації акцентувати якусь ідею, спрямувати на неї читацьку увагу, викликати зацікавлення, подолати шаблонність у реалізації комунікативного наміру, передати індивідуально-авторське світобачення. Естетичний ефект зумовлює також звукова гармонія поетичного мовлення (інтонація, милозвучність, алітерація, асонанс), що посилюють емоційно-чуттєве сприйняття тексту. Водночас естетика поезії виявляється у смисловій напрузі та багатозначності, здатності тексту актуалізувати приховані смисли, викликати інтерпретаційну варіативність і співтворчість із читачем.

Ідіостиль Костянтини Малицької виокремлюють різні синтаксичні експресеми, зокрема й **риторичні запитання** як маркери інтенцій естетичності, що «створюють образний, змістово-естетичний ефект спілкування, акцентують увагу на важливій інформації, репрезентують високий стиль мовлення, увиразнюють його вишуканість

¹ Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). С. 304.

та образність»¹, поєднуючи у своїй структурі ознаки питальних і розповідних речень, реалізуючи асиметрійні відношення – невідповідність між граматичною формою та ілокутивною функцією. Ці фігуральні конструкції цілком природно входять у поетичний дискурс, динамізуючи його, розгортаючи комунікативні лінії, реалізуючи інтенції емоційності та оцінності, оприявнюючи розмірковування ліричного героя в стилістично довершеному синтаксичному сегменті. Напр.: *За що в дику безвість, у пустинь глуху закинули старця в могилу живу? За те, що за правду він твердо стояв і слово Господнє у серця вицпляв? За те, що за вірних, за стадо своє не жалувал класти здоров'я й життя – І нарід великий в великій любові увесь помістив він у своїй душі?* (с. 46); *Чи далекий той час, щоб їх нарід воскрес? Чи принесе борба, чи принесе їх біль хоч крихітку добра для українських ніль?* (с. 45). Риторичні запитання постають у процесі роздумів над філософськими, моральними або екзистенційними проблемами життя і стимулюють читача до глибшого осмислення та рефлексії.

У мовотворчості Костянтини Малицької функціює **риторичний діалог** як модель «запитання – відповідь», що експресивізує поетичний дискурс, створює ілюзію комунікації, надає тексту особливої емоційної та смислової глибини. Напр.: *Чим, чим, чим манить мене Пташині твоєї спів, Пахучий цвіт лісів? Чим, чим, чим манить мене Вода річок твоїх, Що тут пливе? Тим, тим, тим, дитино, знай, Що тут ти вперше світ Уздірла в цвіті літ. Тим, тим, тим, дитино, знай, Що води ті й ліси – Твій рідний край* (с. 17). Така модель, як бачимо, передбачає наявність питально-риторичного висловлення, яке не потребує прямої відповіді й увиразнює ключові образи та проблематику твору, спонукає адресата до розмірковувань. У межах цієї моделі відповідь інтенсифікує емоційну експресію повідомлюваного.

Чергування запитань і відповідей забезпечує особливу ритмічну та інтонаційну організацію вірша, загалом динамізує поетичний дискурс. Пор.: *Скажи, сива, мені, птичко, чи судьба много літ ще мені дала до життя? Коли ясних і щасливих, то звени, А як горем мережаних, то змовчи* (с. 21); *Тому гукни ще, сивенька, в добрий час: Коли*

¹ Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс: монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 286.

доля із миленьким злучить нас? А як з моїм чорнобривим, то звени, А як з другим, із нелюбом, то змовчи (с. 21). Отож риторичний прийом «запитання – відповідь» – це спосіб вербалізації емоцій, фокусування уваги на присутніх компонентах висловлення, рефлексії, що підсилює експресивність та образність твору.

Нанизування питальних висловлень сприяє інтенсифікації емоційного впливу на адресата, напружує текст, виконує функцію смислового й композиційного структурування, мотивуючи адресата мовлення до активного осмислення змісту. Пор.: *А як минули вже вибори, байдуже всім про ваше горе. Тепер не прийдуть поспитати: Що там чувать у тебе, брате? Як, хлопче, ти живеш і чим? Яким ти молишся святим? Чи є у тебе кожушина, чи голим тілом світить спина? Чи тільки в тебе корму тіла, що хліба шмат і бульба гнила? А з трунків – сльози, й піт, і роси, падучі літом на покоси?* (с. 25).

У поезії К. Малицької експресивну функцію виконують і **риторичні звертання**, які надають тексту емоційну глибини й динаміки. Напр.: *Клонимось низько Тобі, **Співаче**, За силу Твоїх пісень гарячих, За те, що серцем любив Україну, І служив вірно їй до загибуні. Клонимось низько Тобі, **Пророче**, за те, що темним відкрив Ти очі* (с. 57). Вони конують ті або ті емоції, генерують радість, біль, здивування, тугу, гнів. Такий стилістичний прийом виконує функцію смислового увиразнення, сприяє актуалізації авторських інтенцій, поглиблює зміст висловленого та забезпечує художнє моделювання різноманітних життєвих обставин і ситуацій, що загалом вияскравлює ідіостиль поетеси.

Використання звертань у поетичному дискурсі К. Малицької зумовлює ефект природної та безпосередньої комунікації, що увиразнює діалогічність і підсилює динаміку художнього мовлення. Це олюднені діалогічні реєстри спілкування ліричного героя, детерміновані стратегіями любов'язності й пошанування¹, напр.: *Ти не можеш заснуть, моє любе дитя? Просиш казку кінчить, що почув ти за дня? Хочеш*

¹ Див.: Lychuk M., Navalna M., Marchuk L., Shabat-Savka S., Skliarenko O. The communicative strategy of sympathy: linguistic means of expression and problems of translation. *XLinguae*. 2023. Vol. 16, Issue 1. P. 37–50. DOI: 10.18355/XL.2023.16.01.03; Nowakowska A. Thematisation et dialogisme: le cas de la dislocation. *Langue francaise*. 2009. No. 163. P. 79–98.

*вчути про царівну-красу, заворожену в сон, – про водицю живу? Коли б змога! (с. 41); Честь Тобі і слава, **Батьку Кобзарю**, слава во віки, честь! (с. 58); Клонимось низько Тобі, **Безсмертний!** Бо ти впіснувся за люд обдертий, І шлях вказав нам, куди ступати, Щоб Україні долі придбати (с. 57).*

У поетичному дискурсі важливу роль виконують **вигуківі комунікати**, що сугестують та інтенсифікують емоційність. Вони, як маркери суб'єктивної модальності, органічно вплітаються в інтонаційно-змістову тканину тексту Костянтини Малицької, увиразнюють діалогічність, а відтак поетичне висловлення набуває ознак живої комунікативної взаємодії. Вигуки експресивізують поетичний дискурс, надаючи йому природності та безпосередності, наближаючи до усно-розмовного мовлення. Наприклад, вигук *ой!* (*Забриніло, ой! весною ... Чисті ріки з гір водою, Зашуміли у простори Поміж ниви, поміж гори* (с. 26) актуалізує раптовість емоційного переживання, підсилює чуттєве сприйняття весняного оновлення й цілком гармонійно вписується в ритмічну організацію вірша. Конструкції з вигуком *ах* (*Ще сонце гень-гень! Коли ж, ах, скінчиться предовгий той день? (с.23); Ах, що се? Годинник лиш дзвонить раз в раз. О, духом на крилах летить десь той час!* (с. 23) маркують внутрішню напругу, нетерпіння або подив ліричного суб'єкта, надаючи висловленню інтонації живої, безпосередньої мовленнєвої реакції.

Композиційно-структурної виразності текстам Костянтини Малицької надає **повтор** – стилістичний прийом, що слугує важливим засобом смислової та емоційної інтенсифікації висловлення. Як переконує І. Чердниченко, повтор – це «один із естетичних засобів, що підсилює художньо-зображальні особливості синтаксем і разом з тим служить засобом контекстуальної організації висловлення»¹. Напр.: *Тільки смілі пут не знають, тільки смілих воля жде!* (с. 63); *Доволі ходили в ярах вже діди, Доволі згинали нам спину* (с. 65). Повторювані мовні структури загострюють внутрішню напругу тексту, актуалізують його семантичні домінанти та відтворюють схвильовану інтонацію мовлення. У такий спосіб повтор інтенсифікує експресив-

¹ Чердниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ: Рад. шк., 1962. С. 381.

ність поетичного слова, розширює його сугестивний потенціал, забезпечуючи цілісність і динаміку художньої структури. За спостереженнями А. Загнітка, «повтор словоформи, словосполучення або речення являє собою порушення синтагматичного ланцюжка і вже цією своєю структурною особливістю спрямований на перетворення в експресивний прийом синтаксису»¹. Пор.: *Тут, тут, тут твої діди пролили кров свою за віру й свободу! Тут, тут, тут усі твої найближчі серденьку і дорогі* (с. 17).

Експресивно виражальний потенціал реалізують **антифразисні висловлення**, що побудовані на принципі контрасту й відповідають антитезі – риторичній фігурі, лінгвістична природа якої ґрунтується на смисловому зіставленні контрастних понять, явищ або ситуацій. Напр.: *Мою хату оминають: у них **скрині** і **корови**, в мене лише чорні брови...* (с. 18); *Ніби рада, а тужлива, – як та доля обманлива, засміється і втікає, хоч зови її – не вертає* (с. 19). З огляду на контрастне зіставлення та контекстуальну антонімію поетичне мовлення набуває експресивності й естетичної напруги, що дає змогу впливати на свідомість адресата, формувати його емоційно-оцінне ставлення до висловленого.

Антитеза в поезії – це універсальний спосіб моделювання світу, який допомагає К. Малицькій передати глибину почуттів, філософську складність буття, вияскравити протиставлення «бідний – багатий», «життя – смерть», «світло – темрява», «добро – зло», що структурують художню картину світу, актуалізують внутрішні конфлікти адресанта, конотують напруження між антагоністичними смисловими полюсами думок та переживаннями ліричного суб'єкта. Пор.: *Сей в тоненькім ходить платті, того спина у лохматті; сему вінці з рож сплітають, того й рястом не квітчають; Сей безкарно топче права і йому ще з сього слава, А той другий кров'ю тільки може змити шалу хвилю!* (с. 27).

Посутнім мовно-виражальним маркером художнього тексту є **порівняння**, що увиразнює майстерність авторки експресивізувати цілісні образи засобами асоціативного зіставлення, як-от: *Гей, хлопці-*

¹ Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ БАО», 2011. С. 830.

молодці, **як мур всі тверді**, Погляньте на стяг наш угорі [с. 65]; *Горіли, **мов маків цвіт**, личка дівочі, а тони музики лилися дзвінки* (с. 19); *Не раз прийде така хвилина... Заквилить серце, **мов пташина*** (с. 29). Порівняльні експресеми (*як мур всі тверді; мов маків цвіт; мов пташина* та ін.), сформовані на ґрунті колективних естетичних уявлень, репрезентують фольклорну модель світу й засвідчують глибоку обізнаність Костянтини Малицької з етнокультурою, з українською народною творчістю. Такі образні зіставлення збагачують поетичну тканину тексту асоціаціями з традиційно впізнаваними культурними смислами.

Порівняльні конструкції актуалізують усталені образно-асоціативні моделі, що представлені в повсякденній мовній свідомості українців. Напр.: *Здоровенькі, **як вода**, А багаті, **як земля**, А веселі, **як той цвіт**, жийте, мамо, много літ!* (с. 42). Зв'язок порівняльних зворотів як маркерів етноідентичності виявляється насамперед у залученні культурно маркованих образів і символів (*вода, земля, птах, цвіт* та ін.), що відтворюють специфіку національного світобачення та забезпечують етнокультурну впізнаваність поетичного тексту. За авторитетним твердженням В. Кононенка, «виконання порівнянням пізнавальних, естетичних, лінгвокогнітивних, мовностилістичних функцій, передовсім у сфері художнього словомислення, виводить його на рівень одного з визначальних засобів текстотворення та образотворення»¹.

Костянтина Малицька послідовно використовує порівняльні конструкції, що оприявнюють світоглядні доміанти української культури. Такі порівняння виконують не тільки образотвірну, а й аксіологічну функцію, оскільки сприяють увиразненню позитивної оцінки про рідну землю, духовні цінності людини. У контексті «*Линула би пісня, гей, той цвіт вишень, солодка, як мрія, палка, як огонь*» (с. 62) порівняння з цвітом вишні (традиційним символом української культури) передає емоційно-естетичне звучання поетичного тексту, вияскравлює чуттєвість поетеси; порівняння «як мрія», «як огонь» – виконують важливу образно-оцінну функцію, ґрунтуються на за-

¹ Кононенко В. І. Прагматика художнього тексту: пошуки новостилію: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2021. С. 159.

гальновідомих, культурно зрозумілих асоціаціях: синтаксема «солodka, як мрія» актуалізує семантику бажаного, ідеального, духовно привабливого, «палка, як огонь» підкреслює енергійність та силу. У поєднанні ці образи вивисшують індивідуально-авторські естетичні пріоритети, вибудовують цілісну оцінну модель, у якій пісня постає як носій емоційної глибини та життєдайної енергії народу.

Особливу стилістику поетичного дискурсу Костянтини Малицької створюють порівняння, виражені іменником в орудному відмінку, що створюють метафоричність та емоційну наснаженість тексту, пор.: *Громи громотили, буря лютувала, блискавка **стрілою** хмари проти-нала* (с. 43); *А над ними ген горою сизий сокіл мчить **стрілою** в під-небесний шлях* (с. 59).

Заперечні порівняння зі стійкими конотаціями відтворюють складність і напруженість подій чи явищ, напр.: *Ой по нашій Україні то **не води грають сині, не шумить так гай** – то козацтво йде завзяте волі-долі добувати, боронити край* (с. 59). У такий спосіб порівняльні синтаксеми формують багаторівневу семантику образів, поєднують фольклорні традиції та авторську оцінку, підсилюючи емоційно-естетичну насиченість поетичного тексту.

У поезії К. Малицької **окличні висловлення** як фігурально-риторичні конструкції впотужнюють емоційність, вербалізують внутрішні переживання ліричного суб'єкта, увиразнюють його світосприйняття та експресію: *Хоч ніт летється, гнеться спина, світла, долі ні крихтини!* (с. 28); *Вони у праці до загибелі жертвуються за Русь-Вкраїну – і скрізь надію сіють в груди: що нарід встав і жити буде!* (с. 34). Такі експресеми акцентують на найважливіших почуттях і думках, реалізують низку різнопланових емоцій – від захоплення й радості до розпачу, болю чи обурення. Фразеологізовані моделі на зразок *Що по літах мені довгих, по життю, коли мій нарід згибає в забуття! Що по ясних хвилях щастя, по любові, коли сотні даром рвуться до свободи!* (с. 22) засвідчують вміння письменниці майстерно поєднувати сталі вирази (фраземи) з індивідуальною поетичною інтонацією, вербалізувати таким чином багатство окличних інтонацій.

Окличні висловлення експресивізують поезію «Рідна школа», вияскравлюючи патріотичні почування авторки. Мабуть, саме ці ек-

пресеми забезпечують адресатові поетичного дискурсу розуміння школи не лише як місця навчання, а й як символу надії, світла й оновлення. Пор.: *В ній плекаєсь рідне слово, в ній надія на обнову З неї виллєсь, наче море, струя світла у простори. І огріє хлопські тини, і проміння в хату кине, і розжєне тьму довкола – українська рідна школа!* (с. 56). Відомо, що письменниця активно сприяла розвитку української культури та освіти, поєднуючи вчительську діяльність у Галичині та на Буковині з активною участю в культурно-просвітницьких товариствах і організацією жіночого руху в громадах Чернівців і Львова. К. Малицька «силою своєї індивідуальності належала до тих рідких жіночих постатей, що мали шану промовляти на великих репрезентативних імпрезах, очолювати делегації й товариства, видавати й підписувати звернення до загалу жіноцтва й громадянства»¹. Власне, її багатогранна діяльність сприяла збереженню та популяризації української мови і традицій, а тому таким щирим є її вболівання за шкільну просвіту, за рідну мову, народ.

Патріотичні складники поетичного доробку К. Малицької засвідчують її глибоке переконання в тому, що школа – це джерело духовної сили та важливий чинник національного відродження. Поетеса підкреслює значущість школи як інституції, відповідальної за формування нового покоління, здатного захищати рідну землю та сприяти збереженню ідентичності: *З неї вийде плем'я сміле, що поборе вражі сили* (с. 56). Такий художній образ увиразнює ідею єдності й незламності нації, де виховання в школі є підмурівком патріотичної свідомості.

Окличість детермінує і поезію «Поставали козаченьки», зокрема поетичні висловлення на зразок *Присягали: краще згинуть, а стяг не віддати! Присягали за Вкраїну життя положити і кайдани ворожії з матери здоймити!* (с. 61). У таких комунікативно-інтенційних конструкціях поетеса передає готовність козаків до самопожертви, їхню внутрішню силу та стійкість. Експресивні дієслова «згинуть», «здоймити» передають відчуття напруженої боротьби, підкреслюють рішучість і непохитність героїв. Своєрідний жанр присяги стає сим-

¹ Виховниця поколінь Константина Малицька: громадська діячка, педагог, письменниця. С. 118.

волом морального обов'язку та патріотичної відповідальності, а згадка про «стяг», «кайдани ворожії» нагадує про історичну боротьбу українського народу за свободу протягом століть. Ці рядки віддзеркалюють національну свідомість, конституують поетику мужності та незламності, плекаючи в нас, українців ХХІ ст., гордість і почуття самоідентичності.

Патріотичне тло поезії Малицької ґрунтується на усвідомленні того, що саме мова, культура й історична пам'ять формують надійний фундамент духовності кожного українця. Її слово зберігає та примножує цю духовну силу, особливо в умовах буремного сьогодення, коли український народ протистоїть жорстокій російсько-українській війні. Крізь призму часу творчість Костянтини Малицької, сповнена віри, гідності та любові до Батьківщини, слугує джерелом натхнення та незламності.

У поезії «Вгору прапор!», що має заголовковий окличний малюнок, поетеса використовує заклики до конкретних дій, що об'єднують людей навколо національного символу – прапора: *Високо стяг наш піднесім, Прапор наш малиновий, Ставаймо в гурт усі при нім До бою всі готові* (с. 60). Зазначені спонукальні висловлення демонструють дієвий патріотизм, адже це прямий заклик підняти стяг – символ єдності та гідності, щоб *«Боротися, життя віддати Для щастя України; Щоб наших нащадків сини Втішалися свободою»* (с. 60). У цій поезії Костянтина Малицька реалізує спектр комунікативно-прагматичних інтенцій – впливати на адресата мовлення, спонукати його замислитися над прочитаним, виховувати патріотичну свідомість, демонструючи відповідальне ставлення до Української держави. А отже, «українськість авторського ідіолекту постає крізь призму часо-просторових координат, реалізується з опертям на патріотичні складники мегаконцепту Україна»¹.

Афористичні висловлення, що увиразнюють синтаксичну фігуральність ідіостилу К. Малицької, мають універсальний характер,

¹ Шабат-Савка С. «Не продається отча хата»: патріотизм як мовно-естетична домінанта поезії Богдана Мельничука. *Українська філологія у ХХІ столітті: колективна монографія на пошану професора Богдана Мельничука*. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 42.

репрезентують систему аксіологічних настанов і соціокультурних ідеалів, формують концептосферу як окремої людини, так і етносу. Ці висловлення структуровані в метафорично-образну форму спонукально-окличних конструкцій для естетичного впливу на адресата, для узагальнених моральних цінностей та життєвих принципів українсько-центричних людей. Пор.: *Гей, у бій ставаймо разом, Грудь при груди до ряду! Кров життя не жаль віддати за народ і Вітчизну. Гей, у «Січі» товариство! Кличе сурма кошова... Разом, браття, під прапор наш, най нас клич его веде; тільки смілі пут не знають, тільки смілих воля жде!* (с. 63). Саме такі й подібні експресеми засвідчують процес трансформації поетичного висловлення в систему національних універсалій, доступних для сприйняття кожному носієві української культури. Вони маніфестують загальнолюдські цінності крізь призму етноментальності, актуалізуючи ідеї згуртованості, спільної відповідальності та готовності до боротьби за свободу й рідну землю.

У циклі січових пісень вирізняється «Марш соколів», у якому поетеса звертається до соколів – символу молодії, сміливої нації, готової до боротьби: *Соколи, соколи, ставаймо в ряди, нас поклик «Борімось!» взиває* (с. 65); *Боротись будемо, Соколи всі ми, за нашу святу Україну!* (с. 65). Адже тільки «смілим завзяттям поставлять сини вільну, самостійну Вкраїну!» (с. 65), лише згуртована й самовіддана боротьба молодого покоління здатна забезпечити національне визволення та утвердження державної незалежності України, що й становить ідейно-патріотичний стрижень цього твору.

Чіткі накази звучать у «Марші січовому»: *До бою! До бою зве поклик і нас, та не на рушниці, шаблюки, інакша днесь збруя, інакший бо час – в нас збруя просвіти і злуки* (с. 66), однак поетеса переосмислює саму сутність боротьби, протиставляючи фізичне протистояння духовному опору. Метафоричний образ «збруї просвіти і злуки» актуалізує ідею самоствердження з оперттям на освіту, культуру та громадянську солідарність. Як зауважують дослідники творчості К. Малицької, письменниця завжди «упорядковувала організацію громадського життя навколо себе, виступала з палкими промовами, закликами, вступала в дискусії, коли йшлося про питання суспільного життя, проблеми народу, виховання у національному дусі, питання

публічної моралі, розвитку і функціонування форм суспільного життя»¹. Отож українська ідентичність – це не лише знання мови, історії чи культури, а глибоко емоційне відчуття належності до своєї землі, до її людей і природи. Саме цей обшир людських почувань так яскраво експлікується в поетичному дискурсі Костянтини Малицької, що одночасно виражає емоційну наснаженість і маркує самоідентичність: *Тим, тим, дитино знай, що води ці й ліси – твій рідний край; Тут, тут, тут усі твої найближчі серденьку і дороги* (с. 17). Кожен українець, чуючи оту мелодійну низку запитань «*Чом, чом, чом, земле моя, так люба ти мені, так люба ти мені?*» (с. 17), демонструє справжнє єство своєї душі, бо такі метафоричні запитання – частина його внутрішнього світу та безмежної любові до Батьківщини. Власне, це те, що забезпечує відчуття спільної історичної долі, культурної пам'яті та національної ідентичності.

Отже, синтаксична фігуральність ідіостилю Костянтини Малицької постає виразним маркером поетичної експресивності, що виявляється в низці фігурально-риторичних конструкцій і формує емоційно-ціннісний простір української ідентичності, актуалізуючи ідею єдності й державницької свідомості. За нашими спостереженнями, фігурально-риторичні конструкції як ідіолектні засоби поетичного мовостилю виражають систему духовних цінностей людини, оприявнюють українськоцентричні пріоритети, вербалізують авторські інтенції, спрямовані на констатацію важливої інформації, передавання екзистенційного досвіду, активізацію уваги читача та стимулювання його до роздумів, виховання та плекання українського духу. Синтаксичні експресеми (риторичні запитання, риторичні звертання, діалогійні моделі, повтори, порівняння, антифразисні та афористичні висловлення, окличні комунікати) структурують лінгвістичну парадигму поетеси, увиразнюють її стилістичну й концептуальну унікальність. За допомогою обстежених синтаксичних експресем Костянтина Малицька репрезентує багатопланову скарбницю філософських, моральних та інтелектуальних роздумів, забезпечує глибоку естетичну й смислову насиченість поетичного тексту.

¹ Малицька К. Чом, чом, земле моя. С. 14.

Творчість Костянтини Малицької вирізняється безсумнівною актуальністю в умовах сьогодення, оскільки її поетичні тексти не лише відтворюють складні емоційні та екзистенційні переживання людини, а й слугують засобом збереження національної ідентичності, лінгвоментальності й етнокультури, підтримки духовної стійкості суспільства. З опертям на синтаксичну фігуральність та експресивність поетеса створює потужний комунікативно-емоційний ефект, який актуалізує патріотичні й моральні пріоритети, сприяє рефлексії над сенсом життя, посилює естетичне й ціннісне сприйняття українськості.

Багатогранність і неповторність письменницького ідіостилу детермінує появу нових наукових досліджень, спроектованих на вивчення лінгвопрагматичного потенціалу всієї творчості Костянтини Малицької – як виховниці й духовної наставниці багатьох поколінь українських патріотів, як відомої творчої особистості, чиє слово залишається непроминальним на тлі історичних подій і сучасних викликів, що постають перед Україною XXI ст.

==== Список використаних джерел

1. Библик С. Від історіографії мови художньої прози до кодифікації термінів лінгвостилістики. *Українська мова*. 2018. №4. С. 22–33.
2. Білецький А. О. Про мову і мовознавство: навч. посібник для студентів філол. спец. вищ. навч. закладів. Київ: «АртЕк», 1997. 224 с.
3. Виховниця поколінь Константина Малицька: громадська діячка, педагог, письменниця. Торонто: Накладом Світової Федерації Українських жіночих Організацій. 1965. 126 с.
4. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ТОВ «ТВО-РИ», 2018. 336 с.
5. Гуйванюк Н. В. Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 90–96.

6. Гуйванюк Н. В. Особливості розмовного синтаксису у творах Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Б. Бунчук. Чернівці: Рута, 2009. Вип. 475–477: Слов'янська філологія. С. 7–15.*
7. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст: вибрані праці. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2009. 663 с.
8. Єрмоленко С. Я. Експресивність. *Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. С. 156–157.*
9. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. 431 с.
10. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наукова думка, 1982. 211 с.
11. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ БАО», 2011. 992 с.
12. Зоріна Ю. В. Називний теми і називний уявлення в контексті сегментованих конструкцій поетичного і публіцистичного текстів: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 214 с.
13. Калашник В. С. Людина та образ у світі мови: вибрані статті. Х.: ХНУ ім. В. Каразіна, 2011. 368 с.
14. Кононенко В. І. Прагматика художнього тексту: пошуки новостилію: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2021. 365 с.
15. Кононенко В. І. Текст і образ: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2014. 192 с.
16. Косович О. Мова та національна ідентичність: монографія. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2019. 203 с.
17. Малицька К. Чом, чом, земле моя / упорядкув., прим. та наук. ред. О. М. Івасюк, В. Є. Бузинської. Чернівці: Букрек, 2015. 520 с.
18. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича: монографія. Київ; Дніпро; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999. 152 с.
19. Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова. 2009. №4. С. 3–17.*
20. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ: Рад. шк., 1962. 495 с.
21. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці: «Букрек», 2014. 412 с.

22. Шабат-Савка С. Т. «Не продається отча хата»: патріотизм як мовно-естетична домінанта поезії Богдана Мельничука. *Українська філологія у ХХІ столітті*: колективна монографія на пошану професора Богдана Мельничука. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 38–48.
23. Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 332 с.
24. Lychuk M., Navalna M., Marchuk L., Shabat-Savka S., Skliarenko O. The communicative strategy of sympathy: linguistic means of expression and problems of translation. *XLinguae*. 2023. Vol. 16, Issue 1. P. 37–50.
25. Nowakowska A. Thematisation et dialogisme: le cas de la dislocation. *Langue française*. 2009. No. 163. P. 79–98.
26. Zheltukhina M. Formation of the languages picture of the world by means of influence on languages consciousness. *Oriental Languages and Cultures* / Ed. by I. Gazieva. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2008. P. 22–23.

══════ 4.2. Лірика та ліро-епіка С. Черкасенка: міфолофольклорні відображення

Мошнорізі Марія Миколаївна

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри мовознавства,

Вінницький національний технічний університет

Спиридон Черкасенко постає в історії української культури як активний громадянський і культурний діяч, чия творчість сформувалась у контексті складних історичних трансформацій – революційних подій 1905 та 1917 років, Першої та Другої світових війн, а також політичних перетворень у межах Російської імперії, УНР, Австрії та Чехословаччини. Життєві та професійні обставини визначили тематичний та жанровий розмах його спадщини: поезія, драма, проза, публіцистика, сатира, літературна критика, журналістика та педагогічні праці. Ця творчість, інтенсивно пов'язана з національно-визвольною проблематикою та соціальною дійсністю, викликала різно-

- of Clinical Nutrition*. 2013. Vol. 26, Issue 4. P. 194–200. DOI: <https://doi.org/10.1080/16070658.2013.11734472>.
15. Van Berkum S., de Steenhuijsen P. Global market and food security in Africa: more trade or more domestic production? *Pathways to African Food Security: Challenges, Threats and Opportunities towards 2050* / edited by Michiel de Haas and Ken Giller. New York: Routledge, 2025. P. 100–110. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781032649696-11>.
16. Zhu F. Chemical composition and food uses of teff (*Eragrostis tef*). *Food Chemistry*. 2018. Vol. 239. P. 402–415. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2017.06.101>.

Авторський колектив

Бившева Лада Олексіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Донбаська державна машинобудівна академія (м. Краматорськ – м. Тернопіль).

Бобело Вадим Сергійович, викладач кафедри філософії та суспільних наук, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова.

Волошина Олена Олексіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Донбаська державна машинобудівна академія (м. Краматорськ – м. Тернопіль).

Зеркіна Оксана Олександрівна, кандидатка економічних наук, доцентка, докторантка відділу ринкових механізмів та структур, Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України» (м. Одеса).

Комарницька Ірина Іванівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу, Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка».

Мельник Оксана Андріївна, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри загальної психології факультету психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Мошноріз Марія Миколаївна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет.

Павлюх Марія Василівна, кандидатка наук із соціальних комунікацій, докторантка кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк).

Палагута Вадим Іванович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії і педагогіки, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка».

Радомська Людмила Анатоліївна, кандидатка філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет.

Требін Михайло Петрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

Федосенко Максим Борисович, викладач кафедри «Дизайн», Харківська державна академія дизайну та мистецтв.

Фоміченко Інна Петрівна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту, Донбаська державна машинобудівна академія (м. Краматорськ – м. Тернопіль).

Шабат-Савка Світлана Тарасівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Наукове видання

**Комарницька Ірина Іванівна,
Мельник Оксана Андріївна,
Палагута Вадим Іванович та ін.**

УКРАЇНА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ СЬОГОДЕННЯ: В ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Монографія

Редактор *Т. О. Чернишова*

Підписано до друку 20.01.2026. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 16,6. Обл.-вид. арк. 14. Тираж 100 пр. Зам. № 552

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017